

ЖІНКА І СУЧАСНА ПОЛІТИКА: ЦІЛІ НЕ ДОСЯГНУТІ?

Питання про гендерну рівність є базисним питанням відносно того, яке суспільство ми будемо. Саме тому його актуалізація в сучасних соціологічних дослідженнях не втрачає своєї гостроти. Стаття присвячена розгляду проблеми покращення статусу жінки і її ролі у політичній сфері сучасного українського суспільства та спробі з'ясувати обставини, за якими прогрес у цих питаннях не стає реальністю. Аналізуються чинники, що обумовлюють комплексну гендерну асиметрію перебудови сучасного українського суспільства та тенденції подальшого формування представницької демократії в Україні.

Ключові слова: гендерна нерівність, гендерна дискримінація, гендерні квоти, гендерні стереотипи, паритетна демократія.

Вопрос о гендерном равенстве является базисным вопросом относительно того, какое общество мы строим. Именно поэтому его актуализация в современных социологических исследованиях не утрачивает своей остроты. Статья посвящена изучению проблемы изменения статуса женщины и ее роли в политической сфере современного украинского общества, а также попытке выяснить обстоятельства, при которых прогресс в этих вопросах не становится реальностью. Анализируются факторы, обуславливающие комплексную гендерную асимметрию перестройки современного украинского общества и тенденции дальнейшего формирования представительской демократии в Украине.

Ключевые слова: гендерное неравенство, гендерная дискриминация, гендерные квоты, гендерные стереотипы, паритетная демократия.

The gender equality question is the basic question at the perspective of society building. That is why its actualisation is still very important to the modern sociological research. This article is devoted to the investigation of women's status and their role in Ukrainian society politics, and its improving at the same, and also to the analysis of the situation when the progress at this question is not real. There is also the analysis of the complex gender asymmetry factors which take place at the transformation of the modern Ukrainian society and the trends of representative democracy in Ukraine.

Key words: gender inequality, gender discrimination, gender-based quotas, gender stereotypes, parity democracy.

Постановка проблеми. Сьогодні вже звичайними стали заяви, що рівноправна участь жінок у політиці і в роботі уряду має важливе значення для розвитку і підтримання демократії. Але тема продовжує бути дискусійною, а патріархальні цінності та уклад знаходять повне втілення в політичній сфері сучасних суспільств, як і у всіх інших сферах.

Аналіз актуальних досліджень дозволяє виділити певний масив розвідок, які обґрунтовують нездатність жінок займатися політикою через те, що за своєю природою вони є аполітичними, не мають необхідних для громадського життя якостей, а зразком, за яким оцінюється політична поведінка жінок, є політична поведінка чоловіків.

У 50-60-ті рр. ХХ ст. статеву відмінність розглядається як одна із складових, що визначали політичну поведінку. Тому факту, що жінки проявляють меншу політичну активність у порівнянні із чоловіками, на якому акцентував ще М. Дюверже, даються переважно психологічні пояснення, прихильність жінок до традиційних цінностей і консервативних поглядів, до ірраціональних причин, за якими вони роблять свій політичний вибір (на відміну від чоловіків, які голосують, виходячи із раціональних мотивів).

Починаючи з 70-х рр. у дискурс політичної теорії включена політична участь жінок, а в політичних науках феміністський напрямок стає провідним. Останнє десятиліття були опубліковані численні роботи, що дають феміністську інтерпретацію політики. Серед них роботи Д. Батлер, Дж. Скот, Д. Кул, В. Дойчман, М. Карл, Дж. Рінг, М. Шенлі, К. Пейтман, К. Санстейн та інших авторів. Сучасні вітчизняні гендерні дослідження, пов'язані з дослідженням фемінізму, також часто мають політичну спрямованість. Вивчаючи праці та публікації В. Агеєвої, І. Грабовської, І. Жерьобкіної, С. Жерьобкіна, К. Везелевої, К. Карпенко, С. Литвин-Кіндратюк та інших можна переконатися, що гендерні дослідження невідривні від політичної практики, бо останнє обумовлене прагненням побудувати суспільство на засадах паритетної (гендерної) демократії.

Мета статті – дослідити соціополітичні параметри адаптації суспільства до перетворень у сфері гендерної політики, та проаналізувати, як відбувається трансформація політичної сфери сучасного українського суспільства відповідно до задекларованих в ній пріоритетів гендерної рівності, в тому числі, і на державному рівні.

Виклад основного матеріалу. Як вважає експерт з гендерних питань Всеукраїнської громадської організації «Інститут демократії і соціальних процесів» К. Везелева, а дані чисельних опитувань це підтверджують, у нашому суспільстві досі не існує єдиного розуміння поняття «гендер», воно тлумачиться нашими співвітчизниками по-різному, а іноді дуже далеко від його наукової інтерпретації: дехто уявляє радикальну боротьбу за свої «права» на зразок активісток руху FEMEN, інші говорять про рівність чоловіків і жінок, або боротьбу між ними. Деякі схильні бачити в питанні про гендерну рівність штучну тенденцію, нав'язану Заходом. Багато хто асоціює гендер з фемінізмом і емансипацією, а є і такі, хто, за висловленням експерта, досі вважає гендер помилкою в слові тендер. Але йдеться про гендер, як соціальний дизайн пола, який формується у суспільстві за допомогою його соціальних, економічних, політичних і культурних особливостей. Тому гендер існує всюди і ніде. Там, де є люди – виникають гендерні питання. Термін «гендер» використовують для визначення характерних рис і вчинків, очікуємих від чоловіків і жінок в тому чи іншому суспільстві [3].

Безумовно, гендерна рівність не є пріоритетом за умов, коли на своє вирішення очікують більш невідкладні питання: у країні відбуваються різні зміни в політичній, економічній галузях, в структурах державної влади, країна стикається з масштабною криміналізацією життя. Але, питання рівності – це

базисне питання, питання про те, яке суспільство будується. Гендерна рівність – це зацікавленість усього суспільства, держави, якщо, безумовно, наміри побудувати цивілізоване суспільство і державу справжні.

Не зважаючи на те, що активність жінок в політичному житті України останнім часом зростає, їх роль та участь у законодавчому процесі та державному управлінні ще дуже незначна. Однією з основних перешкод розвитку політичної участі жінок в органах влади залишається стійкий стереотип, який характерний як для чоловіків, так і для жінок, що політика і державне управління – це сфера чоловічої діяльності. Не дивлячись на це, жінки наполегливо намагаються увійти у велику політику і закріпитися на різних політичних рівнях. На перших українських виборах депутатів до Верховної Ради було обрано лише 11(3%) жінок, і хоча з року в рік ця цифра постійно зростає, в Україні і досі спостерігається недостатній рівень представництва та участі жінок на рівні прийняття політичних і соціально-економічних рішень, а також в управлінні ресурсами. За показником розширення можливостей жінок Україна займає 86 місце серед 182 країн світу, низький рівень представництва жінок (7,4%) в складі Верховної Ради. При цьому спостерігається стійка тенденція: чим нижче рівень виборчого органу, тим більше в ньому представлено жінок – серед депутатів обласних рад – 12%, районних рад – 23%, місцевих рад – 28%, а на рівні селищних рад і поселкових рад – відповідно 51% і 46% [2].

Для порівняння - в новообраному Європарламенті відсоток жінок складає 35%, Швеції – 47%, Фінляндії – 41,5%, Болгарії – 21,7 %, Естонії – 20,8%, Польщі – 20,2%, Латвії – 20%, Словаччини – 19,3% [8].

Відповідно до прагнень ООН мати представництво жінок в органах влади не менше за 30%, Україна задекларувала намір збільшувати представництво жінок у вищому органі представницької влади. Відповідно ще в 2007 році було заплановано за даними Міністерства економіки з питань європейської інтеграції в Україні збільшити кількість жінок у Верховній Раді до 13%, у 2011 році – до 20%, а до 2015 року – до 30% [4, с.95], проте у 2011 році ми бачимо приріст лише у 1,9% (7,2% порівняно з 2004 – 5,3%).

Невисокий рівень залученості українських жінок до парламентської діяльності пояснюється тим, що політика та великий бізнес в Україні мають взаємну конвертованість.

Крім того, в Україні зберігається стійка тенденція – жінки не голосують за жінок, незважаючи на той факт, що серед виборців більше 50% саме жінки. Жінки-виборці віддають перевагу зовнішньо-привабливим політикам чоловікам, що дуже схоже на вибір нареченого або чоловіка на найближчі п'ять років. Також експерти визначають відсутність солідарності та підтримки серед жінок, а серед жіночого істеблішменту позицію – я змогла досягнути верхівки, а значить це можливо для інших жінок.

Українські чоловіки-виборці не бачать в жінках рівноцінних партнерів і за успішними бізнес-вумен намагаються побачити руку її чоловіка, коханця або впливового родича.

Щодо аналізу керівного складу міністерств і відомств, то сьогодні ми спостерігаємо не тільки відсутність будь-якого гендерного балансу, а відкрите небажання бачити представниць жіночої статі в урядових структурах. Тож за оцінками експертів в Україні прагнення до гендерного паритету реалізується серед керівників найнижчого рівня, зокрема, під час призначень на посади спеціалістів в органах законодавчої, виконавчої та судової влади.

Визнанням існування даної проблеми можна вважати створення в грудні 2011 року у Верховній Раді межфракційного об'єднання «Рівні можливості», ініціатори якого вважають відстоювання рівних можливостей чоловіків і жінок в питаннях отримання роботи, освіти, медичному обслуговуванні, участі в громадському і політичному житті України. Зокрема, члени межфракційної групи планують спільно працювати над прийняттям низки соціальних законопроектів та ініціатив, спрямованих на подолання проблеми насильства у сім'ї. Також депутати планують постановку питання про введення добровільних квот для розширення представництва жінок у партійних виборчих списках.

Ідея введення квот, а саме узаконеного рівня представництва жінок і чоловіків в органах влади є дискусійною, хоча і знайшла плідне втілення в багатьох західних країнах. Квоти розглядаються як справедливий підхід, оскільки жінкам складно самотужки подолати опір тих, хто підбирає політичні кадри. Система квот розглядається як тимчасова і буде діяти до того часу, поки існують певні бар'єри для жінок у політиці.

Проте, як вже зазначалося, не всі поділяють думку про необхідність і доцільність такого методу, як квоти. Багато хто, навіть політики-жінки, взагалі вважають тему гендерно дискримінації в політиці надуманою. Так «старожил» Верховної Ради, народний депутат Лілія Григорович висловлює думку про безглуздість будь-яких квот за гендерною ознакою. На її думку, якщо жінка – професіонал високого рівня, то їй взагалі не потрібні квоти, як вони не були потрібні М.Тетчер, А.Меркель або Ю.Тимошенко. Конституція України нічим не обмежує права жінок, процес має бути природним, починатися «знизу», а пасивність українських жінок, на думку політика, тимчасова, обумовлена певними культурними цінностями, традиціями. Практика квот за радянські часи виявилася неефективною, а якісні зміни відбуваються з часом. [7].

Прихильники концепції квот вважають, що в результаті її встановлення виникне реальна основа для стійкого розвитку суспільства, оскільки жінки отримають рівні з чоловіками можливості зробити свій внесок у функціонування суспільства.

Успішне використання системи квот, на їх думку, дає наступні результати: 1) стимулює партії до активного залучення жінок до своїх лав і змушує партійні машини займатися підготовкою значної кількості кваліфікованих кандидатів для заповнення квот; 2) забезпечує створення «критичної маси» жінок політиків, здатних здійснювати значний вплив на політичні процеси і політичну культуру в цілому; 3) сприяє появі жінок,

здатних впливати на процес прийняття рішень як особистостей, так і з точки зору жіночого або феміністичного погляду на життя.

Ідея рівного доступу до політики, яка знайшла своє втілення у концепції паритетної демократії, передбачає представництво чоловіків і жінок в органах влади за формулою «50/50». Така система, вважають її прихильники, незважаючи на суто технічний підхід вирішення питання, дасть свої позитивні результати: змусить партії активно залучати жінок у свої ряди, забезпечить створення «критичної маси» жінок-політиків та уможливить вплив жінок на процес прийняття рішень. Світовий досвід свідчить, якщо у законодавчому органі менше 10% місць належить жінкам, це ускладнює прийняття багатьох соціально спрямованих законів.

Система квотування, закріплена у національному законодавстві, існує в багатьох країнах (Данія, Норвегія, Швеція, Аргентина, Індія та ін.). Квоти можуть бути представлені як гендерно нейтральні, тобто такі, що коригують представництво обох статей. Як зазначає Н. Шведова, мимоволі простежується пряма залежність між тим фактом, що у Швеції і Норвегії 40-44% жінок в парламентах і 47–50% в урядах і часткою в доходах, належачих жінкам, яка складає відповідно у Норвегії 42,2% і в Швеції 44,7% (найвища серед країн Північної Європи) [10]. Окрім того, в конкретних історичних умовах саме наявність системи квотування є ознакою представницької демократії. Критичним моментом, на думку Н. Шведової, є не квоти, а висування (номінація) кандидатів – етап процесу, який повністю контролюється партією або квазі-партією. Саме ці інститути, яким належать фінансові, матеріальні, адміністративні, організаційні та людські ресурси, і є справжніми виборцями, охоронцями врат політичних кабінетів.

На практиці існує декілька варіантів впровадження системи квот. К.Везелева виділяє, принаймні, три види квотування: партійне, електоральне і уставне [3]. Так, квотування можна запровадити за допомогою конституційних норм – використання рівних прав та можливостей для визначення парламентського представництва може отримати формулювання в Конституції країни з визначенням пропорцій, а пропорційні виборчі системи зі здійсненням виборів за партійними списками краще за мажоритарні сприяють проходженню жінок.

Або варіант уставного квотування – як механізм заохочення жінок до участі в політичному житті використовується близько 200 партій у 61-й країні світу. Квоти передбачені уставними документами і прописані самою партією в уставі у вигляді певного відсотку (5%, 10%, 25%, 59% і так далі). Крім того, загальна тенденція є наступною – якщо одна велика парламентська партія створює свою організацію гендерної рівності, то рано чи пізно ця тенденція поширюється і на всі інші.

Ще один різновид – визначення гендерних норм і встановлення санкцій за їх порушення у виборчому законодавстві і законах про політичні партії (штрафи, відмова від реєстрації, зняття з виборів і т.ін.).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Незважаючи на вибір засобів подолання гендерної нерівності у нашому суспільстві, будь-то технічні засоби – введення квотування, або прагнення в цілому змінити пануючі уявлення і стереотипи, саме існування гендерної нерівності на даний час не підлягає сумніву, враховуючи і міжнародну експертну оцінку. Збалансоване представництво жінок в усіх гілках влади потрібно з цілого ряду причин.

По-перше, держава повинна поважати власне і міжнародне законодавство.

Крім того, існує і економічний фактор – країни, в яких ситуація з жіночим представництвом в установах влади найкраща, очолюють рейтинги найзаможніших і розвинутих країн.

Ще одним аргументом можна вважати необхідність виваженості громадських рішень. На деякі питання чоловіки і жінки дивляться під різним кутом зору, тому заради інтеграції інтересів всього суспільства, думка жінок має бути врахована.

Отже, саме у сфері політики, де висока концентрація влади і найвища конкуренція, гендерні проблеми виражені найяскравіше. Реалізація рівності прав і можливостей у цій сфері є необхідною умовою для досягнення рівності в усіх інших сферах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреевкова А.В. Представительство женщин в парламентах России и Украины: опыт социологического анализа / А.В. Андреевкова // Социс. — 2000. — № 11. — С. 117—127.
2. В Минсоцполитики признали: в Украине мало женщин-руководителей [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.golosua.com/ru/main/article/politika/20111025_v-minsotspolitiki-priznali-v-ukraine-malo-jenschin-rukovoditeley.
3. Везелева Е. В Украине женщины не голосуют за женщин [Электронный ресурс] / Е.В. Везелева. — Режим доступа : <http://facenews.ua/19577/kinder-kche-kirche-kvoti.html>.
4. Гендерний розвиток у суспільстві: (конспекти лекцій). — К. : ПЦ «Фоліант», 2005. — 551 с.
5. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс ; [пер. с англ. В.Шовкун, А.Олійник]. — К. : Основи, 1999. — 796 с.
6. Грабовська І. Проблеми та перспективи жінки в сучасній українській політиці [Електронний ресурс] / І. Грабовська. — Режим доступу : <http://uvkr.org.ua/suchasnist/arhiv/2001/6>.
7. Григорович Л. Гендерной дискриминации в Украине нет [Электронный ресурс] / Л. Григорович. — Режим доступа : <http://delo.ua/opinions/gendernoj-diskriminacii-v-ukra-153347>.
8. Факты относительно равенства женщин и мужчин в мире работы [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.vsirivni.com.ua/ru/facts>.
9. Шведова Н.А. Гендерные квоты [Электронный ресурс] / Н.А. Шведова. — Режим доступа : http://www.feminist.org.ua/library/gender/gender_kvota.php.
10. Шведова Н.А. Квоты: благо или новые проблемы? [Электронный ресурс] / Н.А. Шведова. — Режим доступа : <http://www.owl.ru/win/books/policy/quota.htm>.